

ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΣΤΑΘΜΟΙ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΠΡΩΗΝ ΣΟΒΙΕΤΙΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ: ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΟΝΤΟ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.

Εισηγητής: Δρ ΠΑΥΛΙΔΗΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ, Σχολ. Σύμβουλος ΠΕ

1. Εισαγωγικά:

Από τις αρχές της δεκαετίας του 1990, με την κατάρρευση του παγκόσμιου διπολικού πολιτικού συστήματος - και καθ' όλη τη διάρκεια της δεκαετίας - ένας σημαντικός αριθμός Ελλήνων (περί τις 150.000) προερχόμενος από τις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, αποφάσισε να καταφύγει στην Ελλάδα, για να συνεχίσει τη ζωή του κάτω από καλύτερες προϋποθέσεις, στη χώρα με την οποία τον συνέδεαν πανάρχαιοι πολιτιστικοί δεσμοί και είχε εξιδανικευτεί στη συνείδησή του.

Η πρωτοφανής μετακίνηση ενός τόσο μεγάλου - για τα δεδομένα της Ελλάδας- πληθυσμιακού μεγέθους, βρήκε τη χώρα απροετοίμαστη. Η έλλειψη στοιχειώδους οργάνωσης υποδοχής και ένταξης των πληθυσμιακών αυτών μαζών στην ελληνική κοινωνία και η έλλειψη υποδομών έγιναν αιτία να χαθεί πολύτιμος χρόνος, που θα μπορούσε να βοηθήσει στην ταχεία απορρόφησή τους από το ελληνικό κοινωνικό σύστημα και αξιοποίησή τους σ' αυτό, με δεδομένο το γεγονός ότι σημαντικός αριθμός των ομογενών αυτών έχει υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης και μάλιστα σε κρίσιμους τομείς της παραγωγής. Δυστυχώς χάθηκε πολύτιμος χρόνος, γεγονός που τους έκανε ν' αντιμετωπίσουν σημαντικά προβλήματα, προβλήματα που σε κάποιες περιπτώσεις ήταν εκρηκτικά¹.

Στο επίπεδο της εκπαίδευσης τα οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα που αντιμετώπισαν οι καταγόμενοι από τις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης μαθητές συνιστούν τα κύρια αίτια της αδυναμίας πολλών από αυτούς να ενταχθούν στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, με αποτέλεσμα σε πολλές περιπτώσεις να παρατηρείται το φαινόμενο της σχολικής εγκατάλειψης². Υπήρξαν πρωτοβουλίες από διάφορους, πανεπιστημιακούς κυρίως, φορείς για εκπόνηση ερευνών και έκδοση εγχειριδίων διδασκαλίας της ελληνικής κατά πρώτο λόγο στους μαθητές και κατά δεύτερο στους ενήλικες, όμως οι ενδιαφέρουσες αυτές προσπάθειες υπήρξαν αποσπασματικές και ασυντόνιστες. Είναι χαρακτηριστικό ότι και σήμερα, 15 σχεδόν χρόνια μετά την έλευση των πρώτων από αυτούς στην Ελλάδα και ενώ έχει σχεδόν σταματήσει τελείως η ροή εισόδου τους στη χώρα, δεδομένου ότι υπάρχει πλέον εξισορρόπηση της πολιτικής και οικονομικής κατάστασης στις χώρες από τις οποίες προέρχονται, εκπονούνται ακόμη εκπαιδευτικές έρευνες που έχουν σχέση μ' αυτούς. Εν πάσει περιπτώσει η είσοδος ενός τόσο μεγάλου αριθμού μαθητών (περί τις 30.000) στο εκπαιδευτικό μας σύστημα, έφερε τριγμούς, οι οποίοι αντιμετωπίστηκαν με μέτρα αντισταθμιστικής και διαπολιτισμικής εκπαίδευσης.

Η ένταξη των μαθητών αυτών στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα θα είχε πραγματοποιηθεί καλύτερα αν είχε γίνει γνωστός ο πολιτιστικός πλούτος του οποίου είναι φορείς, αν γινόταν γνωστή με άλλα λόγια η ιστορική πορεία του

¹ «ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΩΝ ΝΕΟΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΠΟΝΤΙΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΑΠΟ ΤΙΣ ΧΩΡΕΣ ΤΗΣ ΠΡΩΗΝ ΣΟΒΙΕΤΙΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ», Πρακτικά επιστημονικής διημερίδας του Πανελληνίου Συνδέσμου Ποντίων Εκπαιδευτικών, Αθήνα 2001, σελ. 206.

² Ο.π., σελ. 206.

τμήματος αυτού του ελληνισμού, γεγονός που θα συντελούσε στην διαφορετική αντιμετώπιση από την ελληνική κοινωνία, που σε πολλές περιπτώσεις ήταν ρατσιστική, εμποδίζοντας έτσι την ομαλή ένταξή τους στο εκπαιδευτικό σύστημα. Με την εισηγησή μας αυτή θα αποπειραθούμε με συνοπτικό τρόπο να καλύψουμε αυτό το κενό.

Για λόγους κυρίως οικονομίας χώρου περιοριζόμαστε στην αναφορά μας κυρίως στους Έλληνες της περιοχής του Εύξεινου Πόντου και του Καυκάσου, που είναι και οι περισσότεροι και έχουν και το μεγαλύτερο ενδιαφέρον.

2. Ιστορική πορεία

I. Η παρουσία του ελληνισμού στις ακτές του Ευξείνου Πόντου ανάγεται στα μυθικά χρόνια. Μια σειρά από ελληνικούς μύθους συνδέονται μ' αυτή την παρουσία: του Προμηθέα στον Καύκασο, του Χρυσόμαλλου Δέρατος και της Αργοναυτικής Εκστρατείας, του Ηρακλή, κλπ. Η πραγματοποίηση των πρώτων ταξιδιών στην περιοχή χρονικά τοποθετείται από τους ερευνητές στις αρχές της πρώτης χιλιετίας. Ιδρύονται εμπορικοί σταθμοί, που με την πάροδο των αιώνων μετεξελίσσονται σε αστικά κέντρα. Από τον 8^ο μέχρι τον 6^ο πχ αιώνα περισσότερες από 75 ελληνικές αποικίες ιδρύονται και παίζουν ουσιαστικό ρόλο στα οικονομικά και πολιτιστικά δρώμενα της περιοχής σε αρμονική συνεργασία με τους γηγενείς πληθυσμούς, τους οποίους ειρηνικά αφομοιώνουν³.

II. Ο εκχριστιανισμός των Ρώσων παίζει καταλυτικό ρόλο στην ιστορική πορεία των 2 λαών. Η θρησκεία διατηρεί ζωντανή τη σχέση της Ρωσίας με το ελληνικό Βυζάντιο αλλά και με τους Έλληνες των ρωσικών παραλίων και της ενδοχώρας.

III. Κατά την Οθωμανική περίοδο έχουμε δύο κατηγορίες μετοικεσιών ελληνικών πληθυσμών στην περιοχή. Αφ ενός μεν των Ελλήνων του βαλκανικού και νησιώτικου χώρου που μετακινούνται σποραδικά κατά το 15^ο κυρίως αιώνα στις Παραδουνάβιες ηγεμονίες και τη νοτιοδυτική Ρωσία, αξιοποιώντας τις οικονομικές δυνατότητες που τους παρέχουν οι ιστορικές συγκυρίες της εποχής. Οι μετοικεσίες αυτές παίρνουν μαζικότερο χαρακτήρα αμέσως μετά το ρωσο-οθωμανικό πόλεμο του 1768-74⁴. Στη δεύτερη κατηγορία ανήκει ο ελληνισμός της Μικράς Ασίας και κυρίως του Πόντου, ο οποίος είναι εγγύτερος γεωγραφικά. Παράγοντες που συντελούν στις μαζικές μετακινήσεις ελληνικών ποντιακών πληθυσμών προς τη νότια Ρωσία και τον Καύκασο είναι οι συνεχείς πιέσεις των οθωμανικών αρχών και των τοπικών Οθωμανών τιμαριούχων που τους αναγκάζουν να προσφεύγουν στη γειτονική και ομόδοξη Ρωσία, η οποία τους παρέχει άσυλο και φιλοξενία στοχεύοντας να τους χρησιμοποιήσει στην πολιτική της εναντίον της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Οι συνεχείς μετοικεσίες ελληνικών πληθυσμών, που

³ -ΚΑΛΦΟΓΛΟΥ Ι.(1919) «Ο άποικος» Βατούμ, σελ. 8-13

-ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ Κ. (1971) «Η ακμή του αρχαϊκού πολιτισμού» στην Ι.Τ.Ε.Ε., Εκδοτική Αθηνών, τόμος 2^{ος}, Αθήνα.

-ΦΩΤΙΑΔΗΣ Κ, «Πόντιοι Έλληνες από την πρώην Σ.Ε: ιστορικό πλαίσιο και πορεία μέχρι την εγκατάσταση στην Ελλάδα» στο «Προβλήματα εκπαίδευσης στην Ελλάδα των νεοπροσφύγων Ποντίων μαθητών από τις χώρες της πρώην ΣΕ», πρακτικά ημερίδας του Πανελληνίου Συνδέσμου Ποντίων Εκπ/κών», Αθήνα 2001, σελ. 25

⁴ ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ Α (1973) «Ιστορία του νέου ελληνισμού», τόμος 4^{ος}, Θεσσαλονίκη, σελ. 457-464.

συνεχίζονται μέχρι τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, βοηθούν πολύπλευρα το ρωσικό πολιτισμό αλλά και τη ρωσική ορθόδοξη εκκλησία. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αυτής της πολιτιστικής επιρροής αποτελούν η προσφορά του Μάξιμου Γραικού και του Θεοφάνη⁵.

Μετά την Άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Οθωμανούς, ένα μεγάλο ρεύμα της ελληνικής διάνοησης προτιμά τη γειτονική και ομόδοξη Ρωσία από τη Δύση. Το μεγαλύτερο μέρος αυτής της κατηγορίας των Ελλήνων αφομοιώθηκε σταδιακά από τη ρωσική κοινωνία και μόνο τα επώνυμά τους δηλώνουν μέχρι σήμερα την καταγωγή τους. Συνεπώς δεν θα πρέπει να θεωρηθεί υπερβολική η άποψη του ελληνικής καταγωγής πρώην Δημάρχου της Μόσχας Γαβριήλ Ποπώφ ότι «στις φλέβες κάθε τρίτου Ρώσου ρέει ελληνικό αίμα»⁶.

Η άλωση της Τραπεζούντας από τους Οθωμανούς το 1461 δημιουργεί ένα νέο ρεύμα φυγής προς τα ενδότερα του Καυκάσου και τη μεσημβρινή Ρωσία όχι μόνο της ελληνικής ποντιακής άρχουσας τάξης της αυτοκρατορίας της Τραπεζούντας, αλλά και μεγάλων λαϊκών πληθυσμιακών μαζών, που καταδυναστεύονται⁷.

Οι μετακινήσεις ελληνικών πληθυσμών από το μικρασιατικό χώρο προς τον Καύκασο και κυρίως τη Γεωργία συνεχίζονται καθ' όλο το 16^ο και 17^ο αιώνα. Οι Έλληνες οργανωμένοι σε κοινότητες, προέρχονται κυρίως από τις περιοχές Χαλδίας, νότια της Τραπεζούντας και του Ερζερούμ, ακόμη νοτιότερα⁸. Στις αρχές του 18^{ου} αιώνα αναφέρονται μετοικεσίες Μικρασιατών Ελλήνων στη Γεωργία και τον Καύκασο⁹. Μια μαζική μετανάστευση 800 οικογενειών στην επαρχία Αχταλά της Γεωργίας γίνεται το 1762, μετά από πρόσκληση του Βασιλιά της Γεωργίας Ηρακλή του ΙΙ. Η πλειοψηφία των Ελλήνων αυτών είναι μεταλλουργοί που κατάγονται από την κατ' εξοχήν περιοχή των μεταλλουργών, την Αργυρούπολη του Πόντου. Η μετανάστευση μεταλλουργών από τον Πόντο προς τη Γεωργία συνεχίζεται όλο το 18^ο και 19^ο αιώνα¹⁰.

Η ένωση της Γεωργίας με τη Ρωσία το 1801 δημιούργησε ευνοϊκές συνθήκες για την εγκατάσταση Ελλήνων από τον Πόντο στις νότιες περιοχές της Υπερκαυκασίας, μετά την αποχώρηση από εκεί και μετακίνησή νοτιότερα μουσουλμανικών πληθυσμών εξ αιτίας της τσαρικής πολιτικής¹¹.

Στην πόλη Νιεζίν, που ουσιαστικά κατοικείται μόνο από Έλληνες, οι ρωσικές αρχές παραχωρούν πλήθος προνομίων (ανεξάρτητη ελληνική διοίκηση, ίδρυση ελληνικών δικαστηρίων, ίδρυση εκκλησιών και σχολείων με Έλληνες

⁵ ΦΩΤΙΑΔΗΣ Κ, «Πόντιοι Έλληνες...» Ό.π., σελ. 26.

- ΙΛΙΝΣΚΑΓΙΑ-ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΠΟΥΛΟΥ Σ (1922), «Οι Έλληνες της Ρωσίας ως συνδετικός κρίκος των δύο πολιτισμών (19^{ος} αιώνας)» στο «Ο Ελληνισμός στην ενωμένη Ευρώπη», Βερολίνο.

- ΠΑΠΑΜΙΧΑΗΛ Γ, (1950) «Μάξιμος Γραικός, ο πρώτος φωτιστής των Ρώσων», Αθήνα.

⁶ ΠΟΠΩΦ Γ, (1990) «Ιστορικές τύχες των Σοβιετικών Ελλήνων» στο περιοδικό «Ρωμανία», τ.2, σελ. 21, Θεσσαλονίκη.

⁷ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗΣ Π (1870) «Οι φυγάδες», σελ. 167, Αθήνα.

- ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ Σ, (1870) «Ιστορία και στατιστική της Τραπεζούντος και της περι ταύτην χώρας», σελ. 131, Κωνσταντινούπολη.

⁸ ΚΑΛΦΟΓΛΟΥ Ι (1908) «Οι Έλληνες εν Καυκάσω», σελ. 100, Αθήνα.

⁹ Ό.π.

¹⁰ ΦΩΤΙΑΔΗΣ Κ (1991) «Ο ποντιακός ελληνισμός της Μαύρης Θάλασσας», σελ.6, Θεσσαλονίκη

¹¹ ΤΟΠΑΛΙΔΗΣ Παν (1927) «Ο Πόντος ανά τους αιώνες», σελ. 231, Δράμα.

ιερείς και δασκάλους, φορολογικά προνόμια, κλπ)¹² ενώ οι Έλληνες της Μόσχας κάνουν χρήση των ίδιων προνομίων, τα οποία εκμεταλλεύονται οι Έλληνες και άλλων ρωσικών πόλεων. Αξίζει να επισημανθεί επίσης ότι ο Μέγας Πέτρος αξιοποίησε πολλούς Έλληνες διανοουμένους τοποθετώντας τους ως αξιωματούχους σε ανώτατες θέσεις. Τέτοιοι ήταν ο Ι. Πυλαρινός που έγινε γαμπρός του, ο Πολυκαλάς που έγινε γαμπρός της συζύγου του Αικατερίνης Α΄, ο καθηγητής της ελληνικής Φιλολογίας Σκιαδάς, ο Αν. Μιχαήλ, κλπ¹³.

Η προσάρτηση της Κριμαίας στη Ρωσία το 1768 δημιουργεί ένα μεταναστευτικό ρεύμα Ελλήνων από τον ελλαδικό χώρο. Το 1775 δίνεται η δυνατότητα στους Έλληνες που υπηρέτησαν στο στόλο του Ορλώφ να εγκατασταθούν στο Παντικάπαιο (Κερτς) και το Ενικάλε. Κατά την περίοδο του Έλληνα Αρχιερέα της Κριμαίας Ιγνάτιου (1771-1786) η πλειονότητα του ελληνισμού της Κριμαίας, σε συνεννόηση με την Αικατερίνη Β΄ και μετά από δική της απόφαση, μεταναστεύει στα παράλια της Αζοφικής, όπου ιδρύει τη Μαριούπολη και 24 ελληνικά χωριά¹⁴.

Στις αρχές του 19^{ου} αιώνα οι αναγκαστικές μετοικεσίες Ελλήνων παίρνουν μεγάλες διαστάσεις εξαιτίας της βάνουσης συμπεριφοράς των οθωμανικών αρχών και των τοπικών τιμαριούχων ντερεμπέδων. Μεγάλος αριθμός Ελλήνων της Αδριανούπολης καταφεύγει τον Οκτώβριο του 1801 στην περιοχή της νεοϊδρυθείσης πόλης της Οδησού. Τα ειδικά προνόμια των ρωσικών αρχών προς τους χριστιανικούς λαούς των Βαλκανίων και της Μ. Ασίας διογκώνουν αυτά τα κύματα μετοικεσιών και οδηγούν στη δημιουργία νέων αμιγών ελληνικών χωριών και οικισμών στις περιοχές της Χερσώνας, της Οδησού, του Νικολάεβου¹⁵.

Ο ελληνικός αγώνας της Ανεξαρτησίας το 1821 σε συνδυασμό με το ρωσοτουρκικό πόλεμο του 1828 που λήγει με τη συνθήκη της Ανδριανούπολης (1829), αναγκάζει ένα αριθμό περί τις 80.000 Ελλήνων του ανατολικού Πόντου, που είχαν υποδεχθεί τους Ρώσους ως ελευθερωτές να ακολουθήσουν τον υποχωρούντα ρωσικό στρατό και να εγκατασταθούν αρχικά στην περιοχή της Τσάλκας της Γεωργίας και στη συνέχεια βορειότερα. Οι ρωσικές αρχές τους χρησιμοποιούν εγκαθιστώντας τους σε παραμεθόριες περιοχές, για να τις φυλάνε από την εισβολή μουσουλμανικών φύλων. Τους παραχωρούν μάλιστα και κίνητρα, όπως χορήγηση τίτλων ευγενείας, κλπ¹⁶.

Νέο κύμα εξόδου προς τη Ν. Ρωσία για τους Έλληνες του Πόντου τα μέσα του 19^{ου} αιώνα. Ο Κριμαϊκός πόλεμος (1853-56) σε συνδυασμό με την αποκάλυψη των Κρυπτοχριστιανών του Πόντου και την υποταγή και μετακίνηση των μουσουλμάνων Κιρκασίων από τον Καύκασο στον Πόντο, είναι παράγοντες που επιδεινώνουν την κατάσταση για τους Έλληνες του Πόντου, που κινούνται για μια ακόμη φορά στην οδό εξόδου προς τη Ν. Ρωσία. Οι νέοι αυτοί πρόσφυγες δέχονται εκβιαστικά τη ρωσική υπηκοότητα,

¹² ΦΩΤΙΑΔΗΣ Κ (1996) «Οι Έλληνες της Ρωσίας» στο «Ο ελληνισμός της Μαύρης Θάλασσας», Επτά Ημέρες Καθημερινής, σελ. 113, Αθήνα.

- ΦΩΤΙΑΔΗΣ Κ «Έλληνες Πόντιο...», ό.π., σελ.31

¹³ Ο.π.

- ΔΗΜΑΡΑΣ Κ, (1968) «Ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας», 4^η έκδοση, σελ. 132, Αθήνα.

¹⁴ ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΗΣ Π (1907) «Οι Έλληνες κατά τον πρώτον επί Αικατερίνης ρωσοτουρκικόν πόλεμον», σελ. 399, Αθήνα

- ΦΩΤΙΑΔΗΣ Κ (1990) «Ο ελληνισμός της Κριμαίας», σελ. 39, Θεσσαλονίκη.

¹⁵ ΦΩΤΙΑΔΗΣ «Οι Έλληνες της Ρωσίας...», ό.π., σελ. 116

¹⁶ ΦΩΤΙΑΔΗΣ, ό.π.

που στοχεύει στη ρωσοποίηση τους. Στη δεκαετία 1868-78 ιδρύονται πάρα πολλά χωριά με αμιγή ελληνικό πληθυσμό στις ρωσικές ακτές του κυβερνείου του Κουμπάν, που διατηρούν μέχρι και σήμερα πολλές από τις ελληνικές παραδόσεις. Ο ρωσοτουρκικός πόλεμος του 1877-78 οδήγησε και πάλι προς τη Ν. Ρωσία μαζικούς ελληνικούς πληθυσμούς, κυρίως από τις περιοχές Ερζερούμ, Μπαϊπούρτ, Σεβάστειας και Τοκάτης. Αυτή την περίοδο υπολογίζεται ότι περισσότεροι από 90.000 εγκαταστάθηκαν στις ρωσικές περιοχές του Καυκάσου (Καρς, Αρμενία, Γεωργία, Ν. Ρωσία)¹⁷.

IV. Κατά τα τέλη του 19^{ου} αιώνα και την αυγή του 20^{ου}, σημαντικός αριθμός Ελλήνων διαπρέπει όχι μόνο στον οικονομικό και κοινωνικό τομέα, αλλά και στην τοπική αυτοδιοίκηση. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του Γρ. Μαρασλή, ο οποίος εκλέγεται Δήμαρχος Οδησσού επί 5 θητείες, γεγονός που επιβεβαιώνει την καθολική εκτίμηση προς το πρόσωπό του όλων των εθνοτήτων της πόλης¹⁸.

Την περίοδο εκείνη που ο ελληνισμός της Ρωσίας παίζει πρωταγωνιστικό ρόλο σε κάθε τομέα της κοινωνικής ζωής, η αναγκαστική έξοδος των Ελλήνων του Πόντου συνεχίζεται μέχρι και τη Μικρασιατική Καταστροφή, οπότε καθοριστικός λόγος της εξόδου είναι η συστηματική Γενοκτονία που υφίστανται, πρώτα από το καθεστώς των Νεοτούρκων και στη συνέχεια από τους Κεμαλικούς. Ενδιάμεσο κύμα εξόδου έχουμε κατά το 1918, οπότε με την επικράτηση των Μπολσεβίκων αποχωρεί ο ρωσικός στρατός από την Τραπεζούντα, την οποία είχε καταλάβει 1 χρόνο πριν, ακολουθούμενος από 85.000 περίπου Έλληνες, που εγκαθίστανται στη Γεωργία και τη Ν. Ρωσία¹⁹.

Σύμφωνα με την εκτίμηση των ελληνικών προξενικών αρχών της περιοχής, κατά το 1918 ο ελληνισμός της Ρωσίας ξεπερνά τις 750.000 και είναι κατανομημένες στις περιοχές που δείχνει ο παρακάτω πίνακας:

ΠΙΝΑΚΑΣ

Κατανομή ελληνικών πληθυσμών στη Ρωσία κατά το 1918²⁰

Α/Α	Περιοχή	Αριθμός
1	Αντικαύκασος	195.000
2	Κυβερνείο Μαύρης Θάλασσας	35.000
3	Κουμπάν-Τερέκ-Ντον-Σταυρούπολη	130.000
4	Κριμαία	70.000
5	Μαριούπολη	170.000
6	Λοιπή Ρωσία	150.000
	Σύνολο	750.000

Κατά μία άλλη εκτίμηση²¹, ο αριθμός των Ελλήνων το 1919 ανέρχεται στις 665.000 και κατανέμεται στις εξής περιοχές:

¹⁷ Ο.π., σελ. 116-117.

¹⁸ ΠΑΥΛΙΔΗΣ Ε, (1953) «Ο ελληνισμός της Ρωσίας», σελ. 145-149, Αθήνα.

¹⁹ Ο.π., σελ. 48-49.

²⁰ Αρχείο Υπουργείου Εξωτερικών, ΚΥ, 1919 Α/5/ VI(25)Περίθαλψις των εκ Ρωσίας Ελλήνων και παλιννόστησις αυτών εις Ελλάδα και Πόντον, αρ. πρωτ. 437, Ροστόβ (28.01.1919).

²¹ ΠΑΝΑΓΙΩΤΙΔΗΣ Θ (1919) «Ο ελληνισμός στη Ρωσία», 2^η έκδοση 1993, σελ. 12, Αθήνα.

1	Περιφέρεια Καρς (Ν. Καυκάσου, 72 χωριά)	70.000
2	Περιοχή Τσάλκας (43 χωριά)	50.000
3	Περιοχή Βατούμ-Κουταΐδας	20.000
4	Περιοχή Αντικαυκάσου στον Εύξεινο (Σοχούμ, Σότσι, Νοβοροσίσκ) και ανατολικά	95.000
5	Βόρειος Κάυκασος (Νταγκεστάν, Τερέκ, Σταυρούπολη, Κουμπάν)	100.000
6	Περιοχή Αζοφικής (Πλην Μαριούπολης)	15.000
7	Μαριούπολη και 23 χωριά της περιοχής	170.000
8	Χερσώνα, Νικολάεφ, Οδησσός & περίχωρα	35.000
9	Κριμαία	60.000
10	Υπόλοιπη Ρωσία	50.000
	Σύνολο	665.000

V. Σύμφωνα με τη γενική απογραφή του 1928, στην Ελλάδα εγκαταστάθηκαν κατά τη δεκαετία αυτή 58.500 Έλληνες προερχόμενοι από τη Ρωσία. Σ' αυτούς προστέθηκαν άλλοι 20.000 κατά την περίοδο των σταλινικών διώξεων 1937-39 και 13.000 από την Κεντρική Ασία κατά τις επόμενες σταλινικές διώξεις του 1965²².

Παρά τις δύσκολες συνθήκες που βιώνουν οι Έλληνες στα πλαίσια του σοβιετικού καθεστώτος, η ελληνόγλωσση λογοτεχνία αναπτύσσεται με εκπληκτικούς ρυθμούς. Μόνο οι εκδόσεις «Κομμunistής» σε μια δεκαετία (1928-1937) εκδίδουν 546 βιβλία, από τα οποία 259 στην ποντιακή διάλεκτο και 287 στη νεοελληνική δημοτική γλώσσα²³.

Το Μάιο του 1926 πραγματοποιείται η πρώτη Πανενωσιακή Συνδιάσκεψη των Ελλήνων Εκπαιδευτικών της ΕΣΣΔ, όπου αποφασίζεται η καθιέρωση της δημοτικής γλώσσας στα ελληνικά σχολεία, μετά από ατελείωτες και εντονότατες συζητήσεις, όπου από πολλούς υποστηρίζεται η ποικιλία των ελληνικών τοπικών διαλέκτων (ποντιακή, μαριουπολίτικη, αρμενική, καθαρεύουσα, κλπ)²⁴. Το γλωσσικό ζήτημα θα συνεχίσει ν' απασχολεί τους Έλληνες εκπαιδευτικούς, χωρίς όμως αποτέλεσμα. Τη «λύση» δίνει το σταλινικό καθεστώς της προσωπολατρίας και του σοβιετικού σωβινισμού, που με απόφασή του το 1938 κλείνει τα ελληνικά σχολεία, τις εφημερίδες, τους εκδοτικούς οίκους και τα θέατρα, ενώ παράλληλα από το 1937 προχωρά σε συλλήψεις και εκτελέσεις Ελλήνων, καταστροφή ελληνικών σχολείων και εκτοπισμούς του συνόλου σχεδόν της ελληνικής διανόησης στην Κ. Ασία²⁵. Από το Δεκέμβριο του 1937 και όλο το 1938 έχουμε τις εκκαθαρίσεις των Ελλήνων της περιοχής Μαριούπολης. Με συνοπτικές και προσηματικές διαδικασίες δικάζονται και καταδικάζονται όλοι οι άνδρες άνω των 17 ετών και στέλνονται σε καταναγκαστικά στρατόπεδα εργασίας στη Σιβηρία. Ο 2^{ος} Παγκόσμιος πόλεμος ανατρέπει προσωρινά τα σχέδιά τους. Παρά την ηρωική στάση των Ελλήνων στον πόλεμο, ο μεγαλοσοβιετικός σωβινισμός του Στάλιν και του Μπέρια οδηγεί εν μέσω πολέμου, το 1942, με το διάταγμα 12828 της

²² ΦΩΤΙΑΔΗΣ «Οι Έλληνες της Ρωσίας», ό.π., σελ.119.

²³ ΚΑΡΠΟΖΗΛΟΣ Α. και Μ. (1989) «Ελληνοποντιακά βιβλία στη Σοβιετική Ένωση», περιοδικό «Αρχαίον Πόντου», τ. 42, σελ. 65, Αθήνα.

²⁴ Ο.π., σελ. 62.

²⁵ ΦΩΤΙΑΔΗΣ: «Έλληνες Πόντιοι...», ό.π., σελ. 55.

κρατικής επιτροπής άμυνας, τους Έλληνες της περιοχής Κρασνοντάρ και Ροστόβ στις ανατολικές περιοχές της Σιβηρίας. Το 1944 εκτοπίζονται 16.373 Έλληνες από τη Γεωργία, το Αζερμπαϊτζάν και την Αρμενία στο Καζακστάν και σε άλλες περιοχές της Κ. Ασίας. Παρότι η επίσημη δικαιολογία είναι ότι οι εκτοπισμοί γίνονται με απόφαση του Στάλιν για να εκτονωθεί η εθνικιστική ένταση στο Β. Καύκασο και ν' αντιμετωπιστεί η αντεπαναστατική δράση των εθνοτήτων, όμως από κανένα επίσημο έγγραφο δεν αποδεικνύεται αντεπαναστατική δράση των Ελλήνων²⁶. Αναφορά στο δράμα των εκτοπισμένων Ελλήνων κάνει και ο μεγάλος Ρώσος συγγραφέας Α. Σολζενίτσιν στο έργο του «Αρχιπέλαγος Γκουλάγκ»²⁷.

Η επαφή των Ελλήνων της ΕΣΣΔ με την Ελλάδα ξαναρχίζει το 1957, όταν για πρώτη φορά μετά τον εκβιαστικό επαναπατρισμό του 1938, 20.000 Έλληνες μετά από άδεια του Χρουστώφ επιστρέφουν στην Ελλάδα. Το επόμενο κύμα, που υπολογίζεται σε 13.500 Έλληνες, φτάνει την περίοδο 1965-67²⁸.

3.Επίλογος.

Από το Μάρτιο του 1988 οι σοβιετικές αρχές ανοίγουν τα σύνορα της ΕΣΣΔ για τους λαούς της Ένωσης. Από το Μάρτιο του 1989 οι αρχές επιτρέπουν τη μετοίκηση στην Ελλάδα σ' όσους το επιθυμούν. Μόλις το Νοέμβριο του 1989 το Ανώτατο Σοβιέτ της ΕΣΣΔ αναγνωρίζει τις παράνομες διώξεις και την αποκατάσταση των διωχθέντων²⁹.

Κατά τη δεκαετία 1989-1999 φτάνουν στην Ελλάδα 152.204 Έλληνες από τις χώρες της πρώην Σ.Ε., σύμφωνα με την πανελλήνια απογραφή που πραγματοποιεί η Γενική Γραμματεία Παλινοστούντων Ομογενών του Υπουργείου Μακεδονίας-Θράκης. Το μεγαλύτερο ποσοστό εγκαθίσταται στη Μακεδονία (59%), ενώ από το υπόλοιπο: στη Θράκη το 15%, στην Αττική το 22%, στην Κρήτη το 2% και το υπόλοιπο 2% στην υπόλοιπη Ελλάδα. Σε επίπεδο νομών, ο νομός Θεσσαλονίκης υποδέχεται το μεγαλύτερο ποσοστό (το 1/3 του συνολικού αριθμού)³⁰.

Τα κύρια προβλήματα που αντιμετώπισαν είναι το ζήτημα της στέγασης, το οικονομικό (ανεργία) και το ζήτημα της εκπαίδευσης των μαθητών.

Ειδικά το τελευταίο τα πρώτα ειδικά χρόνια ήταν σε κάποιες περιπτώσεις εκρηκτικό. Τα κοινωνικά προβλήματα της οικογένειας, σε συνδυασμό με την αδυναμία επικοινωνίας λόγω άγνοιας της γλώσσας, διαμόρφωσαν συνθήκες απομόνωσης για τους μαθητές, με συνέπεια να παρατηρούνται σημαντικά προβλήματα προσαρμογής τους, που σε κάποιες περιπτώσεις οδηγούσαν στη σχολική εγκατάλειψη, δηλαδή στην έξοδό τους από το εκπαιδευτικό σύστημα.

²⁶ ΦΩΤΙΑΔΗΣ «Έλληνες Πόντιοι...», ό.π., σελ. 57.

²⁷ ΣΟΛΖΕΝΙΤΣΙΝ Α (1974) «Αρχιπέλαγος Γκουλάγκ», Βίπερ, τ. 1^{ος}, σελ.126-127, Αθήνα.

²⁸ ΛΑΥΡΕΝΤΙΔΗΣ Ι. (1986) «Οι εκ της Σοβιετικής Ενώσεως Έλληνες ποντιακής καταγωγής και τα εκ της συνθήκης της Λωζάνης δικαιώματά των», Αρχεϊόν Πόντου, παράρτημα 18, σελ. 126 και 29, Αθήνα.

²⁹ Εφημερίδα «Νέα της Μόσχας», (Μάιος 1990) σελ.21.

³⁰ ΚΑΜΕΝΙΔΗΣ Χ. (2001) «Προβλήματα εγκατάστασης και προσαρμογής στην Ελλάδα των Ελλήνων νεοπροσφύγων Ποντίων από τις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης» στο «προβλήματα εκπαίδευσης στην Ελλάδα των νεοπροσφύγων Ποντίων μαθητών από τις χώρες της πρώην Σ.Ε.», πρακτικά Δημερίδας του Πανελληνίου Συνδέσμου Ποντίων Εκπαιδευτικών», σελ.65 και 66, Αθήνα.

Δυστυχώς η ευκαιρία ουσιαστικής στήριξής τους χάθηκε από χρόνια και η ενσωμάτωσή τους επιτεύχθηκε με τον τρόπο που επιτεύχθηκε. Αυτό όμως που οφείλει να κάνει η ελληνική πολιτεία τώρα είναι να προχωρήσει άμεσα στο σχεδιασμό μιας αποτελεσματικής εκπαιδευτικής πολιτικής για τους Έλληνες που παρέμειναν στις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης και είναι πολύ περισσότεροι. Η πολιτική και οικονομική κατάσταση στις χώρες αυτές, με το τεράστιο οικονομικό ενδιαφέρον λόγω των σημαντικών αποθεμάτων πρώτων υλών - που συγκεντρώνουν ήδη το ενδιαφέρον των παγκόσμιων οικονομικών «παικτών» - έχει αρχίσει να εξισορροπείται. Η χώρα μας μπορεί και πρέπει να είναι μια από τις πρώτες που θα πάρει θέση, γιατί διαθέτει ήδη τους δικούς της πρεσβευτές, τους Έλληνες που παρέμειναν εκεί.-